УДК 821.111 Г - 14

СПЕЦИФІКА ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕТРАРКІВСЬКОГО КАНОНУ В ПОЕТИЧНИХ ВСТАВКАХ РОМАНУ "ПРИГОДИ ДОБРОДІЯ F.J." ДЖ. ҐАСКОНЯ

Лілова О.Є., аспірант

Запорізький державний університет

У статті показано, яким чином репрезентовано традиції, започатковані любовною лірикою Петрарки, у поетичних вставках, якими перемежовується прозова оповідь роману Дж.Ґасконя “Пригоди добродія F.J.”. Автор статті доходить висновку, що Дж.Гасконь не тільки наслідує петрарківський поетичний канон, а й критично переосмислює його, наповнюючи свої ліричні твори новим (часом антипетрарківським) змістом.

Ключові слова: ренесансна любовна лірика, петрарківський поетичний канон, сонет, рицарські штампи, куртуазний етикет.

Лилова Е.Е. СПЕЦИФИКА ТРАНСФОРМАЦИИ ПЕТРАРКИСТСКОГО КАНОНА В ПОЭТИЧЕСКИХ ВСТАВКАХ РОМАНА «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ГОСПОДИНА F.J.» ДЖ.ГАСКОНЯ / Запорожский государственный университет, Украина.

В данной работе показано, как в поэтических вставках, которыми перемежевывается прозаическое повествование в романе Дж.Гасконя «Приключения господина F.J.» отразились традиции ренессансной любовной лирики (в частности сонетов Ф.Петрарки). Автор статьи делает вывод о том, что Дж.Гасконь не только подражает сонетам Ф.Петрарки, но и критично переосмысливает петраркистский поэтический канон, наполняя свои лирические произведения новым (нередко антипетраркистским) смыслом.

Ключевые слова: ренессансная любовная лирика, петраркистский поэтический канон, сонет, рыцарские штампы, куртуазный этикет.

Lilova O. THE PECULIARITIES OF TRANSFORMATION OF PETRARCHAN CANON IN THE VERSES OF G.GASCOIGNE'S PROSE FICTION “THE ADVENTURES OF MASTER F.J.”(1573). / Zaporizhzhya state university, Ukraine.

The author of the article shows how the traditions of Renaissance love lyrics (F.Petrarch's sonnets namely) are reflected in the poems of G.Gascoigne's "The Adventures of Master F.J." The scholar comes to the conclusion that George Gascoigne follows Petrarchan poetic tradition and also reinterprets it filling his love lyrics with innovative (sometimes even anti-Petrarchan) meaning.

Key words: Renaissance love lyrics, Petrarchan poetic canon, a sonnet, romance clichés, courtiers' etiquette.

Роман англійського пізньоренесансного письменника Джорджа Ґасконя "Пригоди добродія F.J." є прозометричним твором, в якому прозова розповідь про любовну пригоду молодого аристократа F.J. оригінальним чином поєднується з поетичними фраґментами. Таких віршованих вставок у творі налічується чотирнадцять. Всі вони є ліричними медитаціями головного героя, і саме завдяки їм читач одержує змогу скласти більш чіткі уявлення про духовний світ юнака F.J. та простежити за тими світоглядними змінами, що відбуваються у його свідомості протягом роману.

Цікаво зазначити, що інтимні сповіді героя подаються у супроводі коментарів оповідача, такого собі G.T., який, по суті, є рупором авторських ідей. Саме завдяки зауваженням оповідача читачеві відкривається все те, що залишилося поза блискучою словесною обгорткою "ідеального закоханого" F.J., яким він постає у своїх любовних сонетах. Так, викриваючи справжню природу бажань головних героїв твору, авторові вдається створити в романі "Пригоди добродія F.J." ефект гри почуттів, до якої вдаються F.J. і леді Елінор. Водночас, поетичні вставки в Ґасконевому романі репрезентують ту поетичну традицію любовної лірики, що існувала за часів автора, і спиралася на певний набір куртуазій, без якого неможливо уявити стосунки між придворними за часів Середньовіччя та Ренесансу. Згідно з куртуазним етикетом, лицар зазвичай палав вогнем пристрасті до дружини іншого чоловіка, адже вважалося, що у шлюбі не може бути справжнього кохання, оскільки люди віддаються одне одному не за покликом серця, а за суспільним та церковним законом. Лицар служив своїй дамі віддано та незмінно, як васал, несміливо чекаючи на нагороду [1,64; 2].

У XVI ст. в англійських придворних колах надзвичайної популярності набула петрарківська поетична традиція з її сонетною формою та традиційним набором тем (як-от, надії та тривоги закоханого лицаря, сліпуча краса дами серця, безсмертя, яке дарує закоханим їхнє кохання, вірність, любовний сум навесні

та ін.) [3,303]. Петрарківський канон знайшов своє яскраве відображення в романі Дж.Ґасконя "Пригоди добродія F.J.".

Аналіз чотирнадцяти (а у другому варіанті роману тринадцяти) поезій з роману Дж.Ґасконя показав, що лише у дев'яти з них герой оспівує свою даму серця, десята поезія – це сонет-глузування зі зраджених чоловіків, на голові яких ростуть роги (поезію присвячено чоловікові головної героїні роману). Ще в чотирьох поезіях висловлено усі муки ревнощів та розчарувань, спричинених зрадливою поведінкою колишньої дами серця. Молодий герой спочатку ще сподівається на примирення, а в останньому вірші вірить лише, що переживе свою трагедію і згодом буде сам сміятися з тих, хто зараз насміхається з нього [див. 4]. Порівняно з сонетами інших єлизаветинців тематичний спектр поетичних вставок у романі "Пригоди добродія F.J." видається досить широким: від традиційного уславлення своєї коханої до висловлення досади й розчарування, які панують у серці головного героя після завершення любовної авантюри. Наявність у Ґасконевих сонетах традиційної "петрарківської ситуації" споріднює цього поета з такими англійськими літераторами доби Відродження, як Ф.Сідні, С.Деніель, М.Драйтон, Е.Спенсер, Г.Констабл, В.Барнс, Ж.Флетчер, Т.Лодж, Дж.Девіс, В.Сміт, Б.Ґріффін та ін., а також дозволяє зарахувати Дж.Ґасконя до числа елітарних авторів єлизаветинської епохи.

Стосовно перших дев'яти поетичних творів зазначимо, що провідні концепти, теми та образи цих поезій запозичені з рицарського поетичного канону. Так, наприклад, у першому вірші юнак порівнює свою кохану із найяскравішою зіркою (прекрасна Bersabe), яка засліпила очі ізраїльському царю Давиду, а також Гераклу, Самсону і Соломону. У поезії "Бенкет під місяцем" краса цієї жінки змальовується як сліпуче сонце, але не жорстоке і нещадне, а таке, що "приносить радість небесним янголам" (шоста поезія). Ці два вірші Дж.Ґасконя співзвучні з дев'ятнадцятим сонетом Ф.Петрарки з циклу "На життя Лаури", герой якого, зачарований блискучою красою своєї коханої, не ховається в тінь від того сяйва, а із засліпленими очима прямує туди, де згорить дотла [5,15].

"Чудова квітка" добродія F.J. перевершує своїми принадами не лише Єлену Троянську, Венеру чи леді Цинтію (вірші 6 і 8), а й саму Красу, яка у порівнянні з коханою перетворюється на жалюгідне видовище, що за допомогою штучних косметичних засобів даремно намагається наблизитися до недосяжного ідеалу (вірш 8). Принагідно зазначимо, що, у відповідності до петрарківського канону, леді, до котрої звертається поет, зазвичай мала класичне ім'я, як от Сіднієва Стелла чи Деніелєва Делія [6,24; див. також: 7,viii]. До речі, і F.J. у своїх любовних сонетах не називає свою кохану її справжнім іменем "Елінор", а віддає перевагу метафорам "my Queen", "my Helen", "my lady", "my dame", "My Nell". До традиційної рицарської ейдології належить і образ нещасливого лицаря, який "виплакав усі очі", страждаючи від нерозділеного кохання, від нелюб'язного ставлення до нього дами серця (вірші 4 і 5 у романі Гасконя). Намагаючись передати свій внутрішній стан, юнак пише, що кохання, надія і смерть ворогують у його серці, яке готове розірватися від нестерпного болю (вірш 3). Закоханий лицар часом не усвідомлює власних дій. Подібно до комахи, що летить у вогонь, чи пацюка, що потрапляє у пастку, він, засліплений красою коханої, замружується, але не може вже відмовитися від цього болю. Розуміючи, що ліків від його хвороби не існує, він прагне єдиного - бути слугою своєї дами (вірш 2). В цих поезіях Джорджа Ґасконя відбилася така вельми популярна петрарківська тема, як любовний смуток. Так, кохання зазвичай несе ліричному героєві петрарківських сонетів страждання, солодкі муки, жар, недугу (див., приміром, сонет 132 Ф.Петрарки) [5,23].

Рицарськими штампами рясніє також дев'ята поетична вставка роману "Пригоди добродія F.J.". Цей сонет, за свідченням оповідача, був перекладений з італійської, як і одинадцята поезія на тему ревнощів. До цього вірша, котрий є перекладом 31 пісні Аріосто, F.J. лише дописав фінальну частину. Слід зауважити, що перекладені поезії досить часто використовувалися у прозових творах єлизаветинських літераторів. Так, за словами англійського дослідника Е.Вілласа, віршовані вставки в єлизаветинських romances (в якості прикладів вчений наводить "Аркадію" Сідні, "Американську Маргариту" Т.Лоджа, твори Р.Ґріна), так само, як і самі сюжети цих творів, традиційно запозичувалися з італійських (Петрарка) та іспанських (Монтемайор, Саннадзаро та ін.) літературних джерел [7,vi].

Повертаючись до сонету добродія F.J. (останнього з тих, що присвячені оспівуванню леді Елінор), зазначимо, що саме в ньому молодий поет, описуючи зовнішність коханої, наводить ряд петрарківських порівнянь, надмірне поширення котрих у рицарській поезії стало причиною зведення їх до рівня схеми чи штампу: "моя кохана має у роті перлини, її волосся – золото, чоло – слонова кістка, губи – рубіни, очі – ясні кристали". Кілька поколінь поетів, наслідуючи Петрарку, механічно відтворювали у своїх сонетах "любовні скорботи", повторюючи образи, що з плином часу марніли, та не помічаючи, що живе почуття, позбавлене самобутніх, неповторних рис, виглядає в таких віршах як штучна підробка. Ф.Сідні на сторінках свого відомого трактату "Захист поезії" критикує сучасну йому любовну лірику саме за те, що в ній надається перевага не змісту, а формальній стороні - наслідуванню певного зразка. Автор любовних віршів ніби використовує у своїй творчості стандартний набір пишномовних фраз, а не виходить з людського досвіду [8,81]. Видатний ренесансний поет таким чином закликає сучасників до збереження любові у любовній ліриці та поверненні барв життя петрарківським образам [див.: 9,xvi].

Дж.Ґасконь, судячи з його любовної лірики, безумовно захоплювався творами великого італійського поета. Водночас слід наголосити на тому, що автор-єлизаветинець продемонстрував у своїх поезіях не тільки майстерне володіння сонетною формою, а і вміння побудувати свій твір на цікавій та оригінальній вигадці ("inventio" у ренесансній поетиці). Зазначимо при цьому, що іронічні метафори та алегорії в поезіях Дж.Ґасконя незрідка свідчать про відхід письменника від петрарківського канону, його прагнення спиратися у своїй творчості передовсім на власний життєвий досвід. Приміром, у четвертому вірші роману добродій F.J. так говорить про свої любовні пригоди: "Я ловив багатьох жінок на принадливий гачок" [4,21]. Та незважаючи на те, що F.J. грівся біля багатьох домівок, він ніде не міг зігрітися. Напрочуд іронічним видається і таке зауваження ліричного героя: "Але, коли я зрештою помітив обличчя, яке мені найбільше сподобалося, …я почав підсмажуватися" [4,21]. Наведемо приклади метафор з п'ятої поезії твору. Ліричний герой так говорить про своє кохання: "Хвилі горя розбили береги, в яких спокійно текло моє життя…"[4,23].

Я знайшов собі затишну гавань,
Де (коли знайшов) я хотів сховати мій корабель,
Але зла любов погнала мене від берегу,
І буркотлива доля починає копилити губу:
Рясно падають краплі чорної недовіри,
Вони проникають крізь мій одяг і одразу ж потрапляють на шкіру.

I found the haven of hap,
Wherein (once found) I sought to shroud my ship,
But lowering love hath lift me from her lap,
And crabbed lot begins to hang the lip:
The drops of dark mistrust do fall so thick,
They pierce my coat, and touch my skin at quick [4,23].

Отже, надзвичайно широкий семантичний спектр Ґасконевих метафор свідчить про високий рівень ерудиції цього майстра слова, а також про те, що він не просто наслідував петрарківський канон, а прагнув насамперед бути оригінальним, виразити власну індивідуальність.

Можна припустити, що перші дев'ять поезій з роману "Пригоди добродія F.J." були написані Дж.Ґасконем замолоду з різних нагод у його особистому житті чи на замовлення друзів. Думається, що згодом поет пізнав ціну надмірної емоційності та екзальтованої чутливості цих поезій, і цей власний досвід він наважився вкласти у поетичні рядки, щоб донести до сучасників. Додавши до дев'яти поезій ще п'ять віршів та просякнутий іронією прозовий коментар від оповідача, Дж.Ґасконь включив цей лірично-іронічний текстовий масив до роману під назвою "Розповідь про пригоди добродія F.J."

Вельми цікавими з точки зору відступу від традицій куртуазного літературного етикету видаються дванадцята, тринадцята і чотирнадцята поетичні вставки. Ці поезії постають зразками анти-петраркістського напрямку у пізньоренесансній поезії, що ґрунтується на відмові від ідеалізації кохання чи жінки, а отже і поетичних умовностей такої ідеалізації. За словами оповідача, у цих віршах головний герой почав ставитися до леді Елінор так, як вона того заслуговує ("легко втратити ту жінку, котру легко завоювати"). F.J. закидає своїй дамі серця жорстокість, безсердечність, хтивість та сподівається, що невдовзі зможе сам посміятися зі своїх кривдників (колишньої дами серця та її коханця-секретаря). Як зауважує дослідниця-шекспірознавець Е.Пірсон, у тогочасній Італії та Франції з'являється навіть поетична мода глузувати з жіночих вад, писати про ліричну героїню у зневажливому тоні [3,302]. Яскравим зразком анти-петраркістської тенденції в англійській ренесансній літературі виступають сонети В.Шекспіра, об'єднані темою Смуглявої Леді.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що у своїй любовній ліриці Дж.Ґасконь наслідує петрарківський поетичний канон, розробляючи його слідом за такими старшими сучасниками, як Т.Вайєтт і Г.Г.Серрей. Знайомство з поетичною спадщиною Дж.Ґасконя дає підстави стверджувати, що єлизаветинський літератор водночас і вчиться у Петрарки, і переосмислює його. Вивчення особливостей поєднання пертарківського стилю з власними поетичними новаціями єлизаветинського майстра слова спроможне стати цікавим завданням окремого ґрунтовного дослідження. Поетичні вставки постають надзвичайно важливим компонентом художньої структури роману "Пригоди добродія F.J.". Ці вірші не тільки дають читачеві уявлення про любовну поетичну традицію, котра існувала в єлизаветинському суспільстві, а й дозволяють побачити ту прірву, що відділяла любовні поезії, створені за схематизованим петрарківським сонетним каноном, від реальних почуттів реальних людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веселовский А.Н. Собрание сочинений. – Петроград: Типография Императорской Академии Наук, 1915. – Т.5. – 658с.

2. Дюби Ж. Куртуазная любовь и перемены в положении женщин во Франции XII в. // Одиссей. Человек в истории. Личность и общество. 1990. – М.: Наука, 1990. - с.90-96.

3. Pearson L.E. Elizabethan Love Conventions. - NY, Barner and Noble, Inc., 1966 - 365p.

4. Gascoigne G. The Adventures of master F.J. // An Anthology of Elizabethan Prose Fiction. / Ed. by P.Salzman. - Oxford: Oxford University Press, 1987. – p.1-81.

5. Зарубежная литература. Эпоха Возрождения. Сост. Б.И.Пуришев. - М.: Просвещение, 1976. - 638с.

6. Johnson R.C. George Gascoigne. – NY: Twayne Publishers Inc., 1972. – 167p.

7. Y.Villas. Introduction // Poems chiefly lyrical, from romances and prose-tracts of the Elizabethan age. / Ed. by A.H.Bullen. – London: John C.Nimmo, 14, King William Street, Strand, 1890. – p.v-xxix.

8. Sidney Ph. An Apology for Poetry. Ed. with an Introduction and Notes by Forrest G.Robinson. - NY.: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1970. - 95p.

9. Elizabethan Sonnets. / Ed. by M.Evans. - London: J.M.Dent & Sons Ltd., 1982. - 238p.+xxxi.